

БУРГАСКИ СВОБОДЕН УНИВЕРСИТЕТ

BURGAS FREE UNIVERSITY

РЕЦЕНЗИЯ

От Гергана Василева Николова

Академична длъжност: „доцент“

Научна степен: „доктор“

Научна специалност: „Счетоводна отчетност, контрол и анализ на стопанката дейност“, професионално направление 3.8. Икономика

Месторабота: Бургаски свободен университет, Център по икономически и управленски науки, Образователна програма „Счетоводство и финанси“.

Относно: дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ по професионално направление 3.8. Икономика, научна специалност „Икономика и управление (индустрия)“ в Бургаския свободен университет.

Основание за представяне на рецензията: участие в състава на научното жури по защита на дисертационен труд съгласно Заповед на Ректора на БСУ № УМО 30/6.10.2022 год.

Автор на дисертационния труд: **Кайрат Болатович Койшибеков**

Тема на дисертационния труд: „МЕТОДОЛОГИЧЕСКИ АСПЕКТИ НА СТРЕС ТЕСТОВЕТЕ ВЪВ ФИНАНСОВАТА ИНДУСТРИЯ И ПРИЛОЖИМОСТТА ИМ ЗА СИСТЕМИТЕ В РЕПУБЛИКА КАЗАХСТАН“

1. Информация за дисертанта

Докторантът Кайрат Болатович завършва средното си образование в град Жамбул, Република Казахстан, през 1995 година. Придобил е бакалавърска и магистърска степен по Икономика със специалност „Финанси“ в Бургаския свободен университет през 2001 година. Кайрат Болатович се е

обучавал в самостоятелна форма на обучение за периода 2019 – 2020 година по докторска програма Икономика и управление (индустрия) към Центъра по икономически и управленски науки, **образователна програма Счетоводство и финанси** на Бургаския свободен университет. Отчислен е с право на защита съгласно Заповед № УМО 31/1.10.2020 год.

Притежава богат професионален опит. От завършването на висшето си образование до момента е заемал различни управленски позиции:

За периода 2001 - 2004 год. е работил като помощник-финансов директор на Жамбилски областен филиал, директор Южен регионален център.

2004 - 2006 год. е бил генерален директор в ТОО Tamerlan Trans Service.

2006 – 2009 год. е директор на департамент по маркетинг в ТОО „Атырауский нефтопрерабатывающий завод“.

2009 – 2010 година е бил генерален директор на ТОО „БМ Атырау“.

2010 – 2012 год. е генерален директор на ТОО Gural.

2012 – 2017 год. е председател на СПК „Каспий“

Понастоящем е директор на департамент „Маркетинг“ в „Атырай“ нефтена рафинерия.

Впечатленията от личните ми срещи и разговори с докторанта са за изключителен специалист с много задълбочени познания по проблемите, разглеждани в дисертационния труд. Висока оценка в неговото развитие оказват такива качества като: владението на няколко езика (български, руски, турски и английски), добри комуникативни умения, а също и редица организационни и управленски умения. Научните интереси на докторант Кайрат Болатович са в областта на финансите.

От представената Справка за изпълнение на минималните изисквания към материалите по защитата на дисертационния труд е видно, че докторантът изпълнява националните минимални изисквания съгласно ЗРАСРБ за придобиване на образователната и научна степен **„доктор“ в професионално направление 3.8. Икономика, по докторска програма „Икономика и управление (индустрия)“**. Становището ми е изцяло положително относно изпълнението както на количествените, така и на качествените изисквания за придобиване на ОНС „доктор“: Извън дисертационния труд и автореферата върху него, представени са три доклада, шест научни статии и две студии, публикувани в списания с научно рецензиране или в редактирани колективни томове. Успешно са положени и задължителните изпити от докторския минимум.

Докторантът Кайрат Болатович е представил автореферат върху дисертацията, Справка с публикации по темата, Справка за научните приноси и резултати, Справка за оригиналност.

2. Обща характеристика на представения дисертационен труд

Представеният за рецензиране дисертационен труд е в обем от 222 стандартни страници, от които 180 основен текст, приложения – 22 и 20 страници библиография, която включва 178 заглавия, от тях 52 на кирилица и 126 на латиница. Структурата на дисертацията е представена във въведение, четири глави и заключение. Изложението в гл. 1 и в гл. 2 е структурирано по точки, а в следващите две глави – трета и четвърта, в части и към всяка от тях в точки. В основния текст на дисертацията са включени 30 таблици, 35 диаграми, 2 схеми и 1 фигура, които са авторски. Според нас структурата е логична, проучени и използвани са подходящи литературни източници, свързани с изследвания в дисертационния труд проблем, което е база за извършването на задълбочено дисертационно изследване.

Безспорно темата на дисертационния труд е формулирана върху недостатъчно проучена научна област и всяко ново знание и споделен опит най-малкото са интересни. В този смисъл намирам темата на дисертацията за изключително актуална, значима и полезна в професионален аспект, особено предвид на обстоятелството, че теоретико-методологическата част на изследването е ориентирано към определена емпирична конкретика, свързана с изследването на стрес тестиране на основните сектори от финансовата индустрия на Република Казахстан, със специфична финансова система, която асимилира в себе си:

- традиционно банкиране и ислямските банкови системи, т.е. финансовата индустрия е с хибридна структура;

- финансово портфолио на част от стрес тестираните организации, включва както западни, така и ислямски инвеститори;

- изключително държавен монопол в лицето на Националната банка на Казахстан и съществена роля на президента на страната.

Определено представеният дисертационен труд има и много широк познавателен ефект върху читателите относно финансовата индустрия на Република Казахстан.

Макар и чужденец, докторантът Кайрат Болатович се е съобразил с изискванията за разработване на дисертационен труд у нас. В разработката ясно са дефинирани: обект и предмет на изследването, изследователска теза,

основна цел и конкретни задачи за нейното постигане, използвани научноизследователски методи и ограничения на изследването.

Изследователската цел на дисертационния труд е „... да се направи симулационно моделиране на резултатите от стрестестиране на изпълнение на пруденциалните стандарти от Базелските споразумения, респективно прилагане на Базел 1 и 3 в казахстанската финансова индустрия“. За постигането на така поставената цел на изследването дисертантът определя изпълнението на седем конкретни задачи.

Изследователската теза е ясно и точно формулирана. *Обектът* на изследването е много добре дефиниран. *Предметът* на дисертационния труд е фокусиран върху симулации за стрес тестване на организации от финансовата индустрия на Република Казахстан. Определено и предметът, и обектът на изследването са много точно подбрани, което позволява реализирането на поставената основна цел на дисертационното изследване.

Ограниченията при разработване на настоящата дисертация авторът свежда до три, които по безспорен начин дават отражение върху изведените от дисертанта резултати.

За да реализира изследването, дисертантът прилага системния подход и голямо разнообразие от методи като: „интелигентен анализ на данни“, математико-статистически, аналитични и графически техники исторически, сравнителен, индуктивен и дедуктивен метод, метода на анализа на синтеза, радарни диаграми, множествен дискриминантен анализ за прогнозиране на дефолтни състояния, рейтингови оценки и други.

В обобщение ще отбележа, че изложението по темата в дисертационния труд напълно съответства на професионално направление 3.8. *Икономика*. Характеризира се със задълбоченост, в голяма степен с оригиналност и значимост за теорията и практиката. Безспорно докторантът заслужава висока оценка за избора на темата, подхода при нейното разработване, за научната и практическата му осведоменост по този толкова важен и актуален проблем.

3. Оценка на постигнатите научни и научно-приложни резултати

В глава първа с наименование „Същност, концепции и дискуссионни моменти при стрес тестове на финансовата индустрия“ докторантът прави задълбочен анализ на изказани становища на редица автори за същността и проявлението на стрес тестовете. Много компетентно представя различни оценки за дефинирането на стрес тестването във финансовите системи, вследствие на което извежда, че:

1. Стрес тестването е „съвкупност от методи за оценяване чувствителността на даден портфейл към съществени изменения в макроикономическите показатели или към изключителни, но правдоподобни събития“.

2. Стрес тестването „оценява неблагоприятните и неочаквани последици, свързани с редица видове рискове, като предоставят информация за необходимия капитал за понасяне на загубите, в случай че предполагаемите сътресения се случат“.

3. Стрес тестирането на финансови системи е термин, с който се описват „различни методи, които финансовите институции използват при оценяване на своята уязвимост по отношение на изключителни, но правдоподобни събития“.

4. Стрес тестовете „представяват един от методите за взаимовръзки между различни рискови фактори и установяване на междурискови концентрации.

Във втора глава „Пруденциални изисквания на стрес тестове на финансови системи“, както и в предходната, първа глава на дисертацията, докторантът най-напред представя различни **становища** за същността и проявлението на понятието „пруденциален“, след което прави впечатление подробното представяне на пруденциалните стандарти във финансовата индустрия на Република Казахстан, при това поотделно:

- за банковите институции от второ ниво;
- за организациите, занимаващи се с брокерска и /или дилърска дейност на пазара на ценни книжа;
- за застрахователни (презастрахователни) компании;
- за доброволните пенсионни спестявани фондове и
- за микрофинансовите организации.

В отделна точка са представени минимални финансови регулаторни изисквания за управление на риска, наречени MaRisk, въведени в сила от Федералния финансов надзорен орган (BaFin).

Трета глава „Стрес сценарии за изпитване на финансовите институции“ разглежда прилагането на различни видове методи за оценка на видовете рискове, след което последователно са описани стрес сценарии за оценка на устойчивостта на финансово-кредитните институции. Тази глава завършва с направени обобщаващи изводи по отношение на пандемични рефлексии върху стрес тестирането на финансови индустрии в Република Казахстан.

В четвърта глава „Симулационен модел за анализ на резултати от проведено стрес тестване на сектори от финансовата индустрия на Република Казахстан“ най-напред, макар и кратко, представя банковата индустрия в

Република Казахстан с нейните специфики и особености, а именно: Банковата индустрия на Република Казахстан представлява съвкупност от различни видове взаимосвързани банки и други кредитни институции, работещи в рамките на единен казахстански финансово-кредитен механизъм. Изцяло в практико-приложен аспект, на база данни от проведено собствено (на автора) емпирично изследване, с помощта на методите на дескриптивното изследване, Data Mining - „добиване на данни“ и интелигентен анализ на данни“, математико-статистически, аналитични и графически техники“, докторантът Кайрат Болатович представя в таблици и диаграми резултатите от проведено стрес тестване на сектори от финансовата индустрия на Република Казахстан. Направените изводи и обобщения са обосновани и аргументирани.

В *заключението* на дисертационния труд в синтезиран вид са представени по-важните изводи и резултати от дисертационното изследване в научно-теоретичен и в практико-приложен аспект. Някои от тях:

- Стрес тестовете са важен инструмент от професионалния риск мениджмънт на определена финансово-кредитна институция.

- Пруденциалните изисквания, лансирани от Базелските споразумения се възприемат като международни финансови стандарти за финансова стабилност.

- Проведените симулации на стрес тестване на сектори от финансовата индустрия на Казахстан, с малки изключения, показват определена стабилност, тъй като около 95 на сто от институциите покриват пруденциалните изисквания.

- Резултатите от проведените пандемични стрес тестове показват, че преобладаващата част от банките – второ ниво в Казахстан, са с добра капитализация и значително ниво на ликвидност.

Безспорно дисертационният труд постигна определената в увода изследователска цел и произтичащите от нея задачи. Подробно, широко обхватно, обстойно, и което трябва да се отбележи, на много места критично, анализира състоянието на банковия сектор в Република Казахстан. Определено Кайрат Болатович като млад научен работник показва възможности за извършването на научни изследвания.

4. Оценка на научно-приложните резултати и приноси

В представените материали по защитата на дисертационния труд на тема: „Методологически аспекти на стрес тестовете във финансовата индустрия и приложимостта им за системите на Република Казахстан“ са формулирани всичко 9 практико-приложни резултати и приноси, които приемам. Определено те са резултат от извършеното от докторанта задълбочено научно изследване:

- проучена и анализирана е значителна по обем специализирана литература и нормативна уредба както на Република Казахстан, така и на редица други държави, в т. ч. САЩ, Германия и др., свързана с изследвания в дисертацията проблем;

- доразвити са отделни постановки, свързани със същността и спецификата на стрес тестовете във финансовата индустрия;

- направени са специализирани изследвания;

- извършено е значително по обем емпирично изследване, относно разглеждания в дисертацията проблем;

- разработени и апробирани са симулационни модели за анализ на резултатите от проведено стрес тестване на сектори от финансовата индустрия на Република Казахстан, в т. ч. на банковия сектор, на застрахователния сектор, на Микро финансовия сектор и на пенсионно-осигурителния сектор;

- изведени са проблеми и насоки за тяхното решаване в системата на финансовата индустрия на Република Казахстан;

- изказани са собствени становища по редица страни от разглеждания в дисертацията проблем.

5. Оценка на публикациите по дисертацията

Според представената от докторанта Справка за научните публикации се вижда, че те са напълно достатъчни: 2 самостоятелни студии, 6 статии, от които една в съавторство и 3 научни доклада, всички пряко свързани с темата на дисертационния труд. Заслужава да се отбележи и обстоятелството, че наред с другите материали по защитата на дисертационния труд докторантът е представил отделна Справка за цитиранията, видно от която е, че за периода от 2011 год. до 2021 год. е цитиран общо 8 пъти.

6. Оценка на автореферата

Авторефератът на дисертационния труд е в обем от 45 стандартни страници и в достатъчна степен отразява ясно, подробно, точно и достоверно съдържанието на темата и постигнатите резултати от дисертационното изследване.

7. Критични бележки и препоръки

По отношение на представения за защита дисертационен труд нямам съществени бележки. Позволявам си да препоръчам на докторант Кайрат Болатович Койшибеков, наред с преките си административни задължения, да продължи да обогатява придобития научно-изследователски опит, знания и умения в разработването на научни доклади, статии, студии и, разбира се, на научни изследвания с характер на монографични трудове.

8. Заключение

Представеният за рецензиране дисертационен труд на тема „Методологически аспекти на стрес тестовете във финансовата индустрия и приложимостта им за системите в Република Казахстан“, с автор Кайрат Болатович Койшибеков представлява завършено научно изследване на конкретен научен проблем. Авторът има необходимите качества, познания, умения и опит за извършване на самостоятелно научно изследване. Ето защо изразявам изцяло **положителната си оценка** на дисертационния труд и с пълна увереност ще гласувам за присъждането на образователната и научна степен „**доктор**“ по професионално направление 3.8. *Икономика*, докторска програма *Икономика и управление (индустрия)* на **Кайрат Булатович Койшибеков**. Предлагам на членовете на почитаемото Научно жури да подкрепят присъждането на ОНС „доктор“ по професионално направление 3.8. *Икономика* на Кайрат Болатович Кайшибеков.

15.12.2022 г.

Рецензент:

гр. Бургас

доц. д-р Гергана Николова